

*Јован Јањић**

Институт за политичке студије, Београд

УРУШАВАЊЕ БЕЗБЕДНОСТИ ЈУГОСЛАВИЈЕ АКЦИЈАМА РИМОКАТОЛИЧКЕ ЦРКВЕ**

Сажетак

Римокатоличка црква имала је у Аустро-Угарској монархији заштитника и носиоца римокатоличке вере. Зато је њен рат против Србије, 1914. године, благословила, подстицала и охрабривала. А, самим тим, била је против стварања југословенске државе делом и на етничком простору јужнословенских народа који су до тада били под влашћу Хабсбуршке монархије. Ипак, прихвата реалност стварања јединствене јужнословенске државе, али – како се види из архивских докумената који се овде изворно објављују – својим акцијама, посебно међу школском децом и омладином, урушава безбедност Југославије.

Такво деловање Римокатоличке цркве, међутим, изазивало је и реакције омладине, што се види и из једног писма бискупа крчког Јосипа др Сребрнића министру просвете Краљевине Југославије др Раденку Станковићу, у којем се жали на демонстрације школске младежи, у Крку, у Бискупској улици, на навечерје прославе Дана уједињења јужнословенских народа, 1932. године.

Кључне речи: Римокатоличка црква, Србија, Аустро-Угарска монархија, Југославија, рат, геноцид, прозелитизам

* Контакт: jovan.janjic@ips.ac.rs

** Рад је настао у оквиру научно-истраживачке делатности Института за политичке студије, коју финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

СТВАРАЊЕ ЈУЖНОСЛОВЕНСКЕ ДРЖАВЕ

Пре него што је створена Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца (потоња Југославија), јужнословенских народа било је под аустро-угарском влашћу више него у обе слободне српске државе, у Србији и у Црној Гори (Ђоровић 1933, 570). С отпочињањем Великог (Првог светског) рата, увиђало се да ће он донети крупне промене у друштвеном животу и у државним пословима не само на тлу изазивача рата, пре свих Аустро-Угарске и Немачке, него и на много ширем простору. Сваком разумном и самосвесном (јужно)словенском човеку мора да је било јасно да би победа Централних сила довела до јачања превласти Немаца и Мађара, главних учесника у тадашњем рату, а то би онда утицало да положај јужнословенских народа под аустро-угарском влашћу буде још тежи него што је до тада био. Зато се од почетка рата све гласније чују захтеви за заједнички рад са Србијом, а против Аустро-Угарске. У правцу таквог деловања прва се изјаснила *Хрватска стража* у Буенос Ајресу, само пет дана по аустро-угарској објави рата Србији, 3. августа (21. јула) 1914. године.

Српске државне власти биле су добро упознате са таквим тежњама. Отуда, након слома аустроугарске офанзиве у јесен прве ратне године, Народна скупштина Краљевине Србије, 7. децембра (24. новембра) 1914. године, у Нишу, једногласно одобрава изјаву Министарског савета (владе) да сматра „као свој најглавнији и у овим судбоносним тренуцима једини задатак да обезбеди успешан свршетак овог великог војевања, које је, у тренуцима када је започето, постало уједно борбом за ослобођење и уједињење све наше неслободне браће Срба, Хрвата и Словенаца“ (Ђоровић 1933, 570).

Почетком 1915. године, да би се појачао интерес Европе за такве тежње, основан је Југословенски одбор. На његово чело изабран је др Анте Трумбић, бивши председник општине Сплит и један од најутицајнијих хрватских политичара. У Одбор је ушло и више других политичара избеглих из Аустро-Угарске монархије: и Срба, и Хрвата, и Словенаца. Из Србије у Одбор је ушао само Павле Поповић, професор књижевности на Београдском универзитету, који је од раније одржавао и личне и књижевне везе са људима изван Србије (Ђоровић 1933, 571-572).

Седиште Југословенског одбора било је у Лондону. Материјално помаган од Српске владе, он ће постати формални политички заступник интереса јужних Словена са подручја Аустро-Угарске (Јовановић 2005а, 234).

Свој први манифест Југословенски одбор објавио је на Бурђевдан 1915. године. Био је то мемоар о југословенском питању, предан француској влади и руском посланику у Паризу, а потом и енглеској влади. „Читав југословенски народ, Срби, Хрвати и Словенци, сви ми очекујемо од овога рата уједињење свију народних удова и читавог свог територија у једну независну државу“, истицано је том приликом. „Борба Србије и Црне Горе није борба освајачка за проширењем граница, ове су двије српске државе протагонисти у ослобађању свих Југословена, и њихова је задаћа свију нас: зајамчити нашу народну егзистенцију на нашем уједињеном земљишту.“ (Ђоровић 1933, 572).

Према сведочењу члана Југословенског одбора Фрање Супила, који је, након потписивања Лондонског уговора 1915. године, био у Петрограду, када је са српске стране тражено од Руске владе да се заузме за стварање заједничке државе Срба, Хрвата и Словенаца – Русија није желела уједињење Југословена, јер није веровала Хрватима као католицима (Ђоровић 1933, 571).

Две године касније, док су српско државно руководство и војска још боравили на Крфу, на разговор са Српском владом долазе представници Југословенског одбора. Преговори су трајали више до месец дана, а потом окончани политичком погодбом, 20. (7) јула 1917. године, издавањем декларације у 14 тачака, којом је прокламовано да ће, по окончању рата, три једноплемена народа: Срби, Хрвати и Словенци, ступити у државно-правну везу, склапањем заједничке, независне, уставне, демократске и парламентарне монархије, под српском династијом Карађорђевића. Успостављени принципи парламентаризма и уставности стваране нове заједничке државе били су обострано прихватљиви. Државни централизам и монархистичко уређење однели су превагу у односу на федерализам и републиканство, за које су се залагали поједини представници Југословенског одбора (Јовановић 2005б, 236).

На конференцији у Женеви, крајем октобра 1918. године, донета је нова декларација, коју је председник Српске владе Никола Пашић био принуђен да потпише. Под притиском српске опозиције, која се солидарисала са члановима Југословенског одбора, привремено је одустајао од принципа на којима је почивала Крфска декларација. Заговарало се да нова држава буде савез федералних јединица, спојених само појединим битним министарствима. Преговарачи су ставили своје потписе на Женеуску декларацију, али она није имала обавезујућу снагу (Јовановић 2005в, 239), нити је имала битног утицаја на потоњи след догађаја.

Први светски рат дефинитивно је завршен 11. новембра 1918. године, након захтева немачке Врховне команде да се обуставе непријатељства и да се потпише примирје.

Аустро-Угарска монархија у рату је поражена, што ће довести до њеног распада. Од раније осећајући се спутанима и угроженима у таквој државној творевини, њени поданици: Чеси, Пољаци, Словаци, Румуни, Срби, Хрвати и Словенци, тражили су пут до својих националних држава, а у таквој ситуацији долази и до потпуног раздвајања између Мађара и Аустријанаца.

С расулом Хабсбуршке монархије довршавају се акције на јужнословенском уједињењу. У Загребу, 6. октобра 1918, образовано је Народно вијеће Словенаца, Хрвата и Срба, као политичко представништво народа Хрватске и Славоније, Ријеке, Далмације, Босне и Херцеговине, Истре, Трста, Горишке, Крањске, Корушке, Штајерске, Прекомурја, Међумурја, Барање, Бачке, Баната. Ово веће потом (19. октобра 1918) издаје декларацију о властитом преузимању вођења народа; и захтева да се Словенци, Хрвати и Срби уједине на читавом етничком простору у јединствену и суверену државу.

Хрватски државни сабор, затим (на својој седници, 29. октобра 1918), одлучује да се раскину „сви досадашњи државно-правни одношаји и везе између Краљевине Хрватске, Славоније и Далмације, с једне стране, те Краљевине Угарске и царевине Аустрије, с друге стране“, а да покрајине, назване независном државом, приступе „у заједничку народну суверену државу Словенаца, Хрвата и Срба на цијелом етнографском подручју тога народа“ (Стругар 2010, 444).

Дакле, иде се на обједињавање јужнословенских етничких простора под једним, новим државним кровом. Том приликом Хрватски сабор сву своју власт преноси на Народно вијеће. Истог дана образује се нова влада за Хрватску и Славонију; односно, стара влада проширује се са неколико чланова из Народног већа.

Народни свет (веће) у Љубљани, истог дана (29. октобра 1918), на јавном збору родољубивог грађанства, проглашава „отцепљење Словеније од Аустро-Угарске монархије и њено уједињење са Југославијом“. (Стругар 2010, 444) Дакле, уједињење са браћом Хрватима и Србима у једну државу. И у Словенији се образује нова влада. Такође, и у Босни и Херцеговини, и у Далмацији.

Тако, Народно вијеће постаје врховна власт у земљи (на јужнословенским просторима дотадашње Аустро-Угарске монархије). Извршна власт пренесена је на покрајинске владе, које су бирала покрајинска народна већа, а потврђивало их Председништво Народног вијећа у Загребу (Ћоровић 1933, 576).

Средишњи одбор Народног вијећа, 24. (11) новембра 1918. године, доноси одлуку о проглашењу „уједињења државе Словенаца, Хрвата и Срба, образоване на целом непрекинутом југословенском простору бивше Аустро-Угарске монархије са Краљевином Србијом и Црном Гором у у јединствену државу Срба, Хрвата и Словенаца“ (Ђоровић 1933, 577).

Српски народни одбор, основан у Новом Саду, 3. новембра 1918, десет дана по оснивању, преузима власт у граду, припрема и сазива – за 25. (12) новембар 1918. у Новом Саду – Велику народну скупштину Срба, Буњеваца и осталих Словена у Банату, Бачкој и Барањи. Проглашава се непосредно уједињење тих области – Војводине – са Србијом (Стругар 2010, 445).

Дан раније, 24. новембра 1918. Збор изасланика народних већа Срема, одржан у Руми, изјаснио се за јединствену и демократски уређену државу Срба, Хрвата и Словенаца, на челу са династијом Карађорђевић. Овај став и захтев упућени су посредством Народног вијећа у Загреб, које је условљено да што пре оствари „јединствену заједничку владу нове југословенске државе“. А, уколико се то не би остварило, заступници Срема на збору у Руми одлучили су се за „непосредно присаједињење“ Краљевини Србији (Димић 2001, 31-32).

Велика народна скупштина српског народа у Црној Гори, са заседањем у Подгорици, 26. новембра 1918. такође чини велики историјски корак: полазећи од начела „самоодређења народа“, доноси одлуку „да се Црна Гора с братском Србијом уједини у једну једину државу под династијом Карађорђевића, те тако уједињена ступи у заједничку Отаџбину нашег троплеменог народа Срба, Хрвата и Словенаца“ (Димић 2001, 32).

Тако, учињено је све што је неопходно да, легитимно и легално, 1. децембра (18. новембра) 1918. године, у Београду, дође до свечаног проглашења уједињења Срба, Хрвата и Словенаца у једну државу.

Нова држава – Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца – тада је имала око 11.900.000 становника. Коначне границе биле су јој одређене уговорима о миру 1919. и 1920. године. Под њено окриље ушле су: краљевине Србија и Црна Гора, аустријске круовине Крањска и делови круовина Штајерске и Коруске, круовина Далмација, Хрватска и Славонија, које су биле полуаутономне територије Угарске, Војводина, која је била саставни део Угарске, и Босна и Херцеговина, територије под управом заједничког аустро-угарског Министарства финансија (Дедијер 1973, 403).

ОСЛОБОДИЛАЧКИ ПОХОД СРПСКЕ ВОЈСКЕ

Након што је Српска војска, уз помоћ савезника, поразила окупаторе и сасвим ослободила своју земљу, из дотадашњих крајева под аустро-угарском влашћу уследиле су учестале молбе српској Врховној команди да се Српска војска упуту и у њихове крајеве, ради обезбеђења граница и да се обезбеди јавни ред и мир. С таквим захтевима у Београд су стизали телеграми, писма, посебна изасланства (Стругар 2010, 446-453).

Прегледајући архиву таквих захтева, академик др Владо Стругар, историчар и пуковник по чину, сумира, па записује: „Сви поручују: нека Српска војска дође што пре да у њиховом месту и крају чува мир, да заштити становништво и његову имовину“ (Стругар 2010, 453).

Конкретно: Влада Народног вијећа у Загребу тражи да дође Српска војска како би уз њену помоћ очувала друштвени поредак и да би она била препрека Италијанима на приморју, али и да би одбила Мађаре на Драви и Мури.

Влада Народног већа у Љубљани жели да Српска војска у Словенији буде гарант у заштити националне власти и граница према Италији и Аустрији.

Народно вијеће из Сарајева позива Српску војску да у Босни и Херцеговини чува нову власт и постојеће друштвене односе.

Покрајинска влада у Сплиту очекује да Српска војска спречи италијанско ширење у Далмацији.

Народно вијеће у Боки Которској дочекује и цени Српску војску као националну заштиту наспрам јаке италијанске војне снаге у том крају... (Стругар 2010, 474)

У мноштву позива, кака бележи академик Стругар, често је тих дана изговарано: нека Српска војска дође, да се појави, даје народ види, бар десетак људи кад би дошло донело би ратничку славу и смирујуће оличење жртвовања Србије за властити опстанак и југословенско ослобођење (Стругар 2010, 475).

Једноставно речено, српска Врховна команда није била у прилици да у Хрватску и у Словенију упуту онолико војске колико је из ових покрајина тражено (Стругар 2010, 448).

Наравно, Српска војска позивана је и дочекивана, и за те крајеве и за тај народ, као – ослободилачка војска.

РАТНА МИСИЈА РИМОКАТОЛИЧКЕ ЦРКВЕ

Уз аустро-угарску државу у Првом светском рату све време стајао је Ватикан (Дурковић – Јакшић 1990, 499). На однос Ватикана према Србији није утицао ни конкордат између Краљевине Србије и Свете столице у Риму, потписан пред почетак рата, 11/24. јуна 1914. године¹, а према којем је римокатоличко свештенство у српској држави било у повлашћеном положају у односу на већинско православно свештенство (Дурковић – Јакшић 1990, 472-473).

Римокатоличка црква благословила је, подстицала и охрабривала рат који је Аустро-Угарска монархија 1914. повела против Србије. Види се то, осим по делу, и из разних докумената тога доба, из изјава неких од тадашњих највиших представника Римокатоличке цркве, као и световних званичника који су се са њима састајали. Аутор монументалног дела *Magnum Crimen* академик др Виктор Новак, сублимирајући мноштво научно утврђених чињеница из аутентичне архивске грађе и других извора констатује: „Аустријски цар који је објавио рат Србији у Божје име, зацијело зато што је био најкатоличкији од свих католичких владара и апостолски краљ угарски, желио је да има пуну подршку Свете столице за овај рат. И он ју је у пуној мјери и добио.“О томе сведочи иједна депеша упућена из Рима 29. јула 1914. у Беч, аустроугарском министру спољних послова. Депешу је упутио аустроугарски посланик при Ватикану гроф Мориц Палфи. Овај документ, након што је први пут објављен 1926. године, изазвао је велику полемику, па је ватиканска и друга клерикална штампа настојала да оповргне његову аутентичност. Али, упркос томе, овај документ, који се чува у бечком државном архиву (Р. А. 801. Interna. LXX.), како је установио Виктор Новак, „ужива пуну хисторијску аутентичност“ (Novak[1948] 1986, 21).

У овом документу, дешифрованом и објављеном, од научника неоспорног ауторитета, у службеној публикацији Комисије за новију аустријску историју, поред осталог, се каже: „Његова Светост (папа – прим. Ј.Ј.) је у више махова изразила своје жаљење што је

1 Народна скупштина Краљевине Србије са свог заседања у Нишу, 26. јула 1914. године, послала је министру просвете и црквених послова *Закон о конкордату између Србије и Свете столице у Риму*, ради „највише потврде“. На ратном попришту у Ваљеву, 24. августа 1914. године, Закон, у име оболелог краља Петра I, потписао је престолонаследник Александар, а испод његовог потписа и председник Министарског савета и министар иностраних дела Никола Пашић, као и сви члнови Владе. Потом је Закон објављен у званичним *Српским новинама*, у броју 199, од 3. септембра 1914. као и засебно у Нишу 1915. Иако је започео рат, Србија је на време ратификовала и објавила текст конкордата, док је Ватикан то урадио тек 7/20. марта 1915. године (Љубомир Дурковић – Јакшић, *Србија и Ватикан 1804-1918*, 478).

Аустроугарска пропустила да казни свог опасног дунавског сусједа (Србију – прим. Ј.Ј.). Могло би се упитати због каквих се разлога католичка црква показује тако ратоборна у вријеме кад њоме управља поглавар који је прави светац и сав прожет истински апостолским идејама? Одговор је врло једноставан. Папа и Курија виде у Србији разорну болест, која мало помало нагриза монархију до сржи и која ће је, временом, расточити“ (Novak [1948] 1986, 21-22).

Још пре него што је Аустро-Угарска објавила рат Србији (28. јула 1914), баварски отпавник послова у Ватикану Ото фон Ритер, 26. јула 1914. године, обавештава своју владу да је сазнао да „Папа одобрава енергичну акцију Аустрије против Србије“ (Живојиновић 1978, 15).

Тадашњи папа Пије Х, након што је Аустро-Угарска започела рат, у разговору са чланом папске пратње кнезом Станиславом де Витеном, почетком августа 1914. казује: „У току последње недеље од мене су захтевали да интервенишем у интересу мира. Међутим, једини владар код кога сам могао да интервенишем био је цар Фрања Јосип, који је увек био одан Св. столици. Из обзира праведности према њему нисам то могао да учиним, зато што рат који је водила Аустро-Угарска представља *праведан рат*“ (Живојиновић 1978, 17).

Кад је почео рат, највиши представници Римокатоличке цркве на јужнословенским просторима отворено следе аустрофилску и антисрпску политику, дајући свој злокобни допринос рату против православног народа на истоку, у Србији. Тако, загребачки надбискуп др Анте Бауер благосиља хрватске домобране пред полазак у рат на православну браћу, а народ верника чији је пастир тражи да од Мајке Божје измоле „побједу над непријатељем“, тј. над Србима (Novak[1948] 1986, 23).

На војничкој свечаности у Черномерцу, близу Загреба, 31. јула 1914, пред постројеним трупима, надбискуп Бауер, између осталог, говори:

„Хрвати јунаци! Бог Вас зове у Бој. Бог, вјечна Правда, зове Вас, да у рукама његовим будете осветници онога неђјела у Сарајеву (убиство аустроугарског престолонаследника Франца Фердинанда – прим. Ј.Ј.) које је краљу нашему отело чврсту потпору у старим данима, а његовим вјерним народима смјерало уграбити наду у велику будућност.

Хрвати јунаци! храбро пођите у бој и знајте да се у најтеже часове Ваше руке милијуна дижу Господу на побожну молитву. Нека побједу даде Вама и срећу оружју Вашем.

Хрвати јунаци! пођите јуначно и благослов Божји свуда с Вама.“

А месец дана касније, у Реметама, надамак Загреба, исти надбискуп, обраћајући се „широким масама“, позваним да учествују у процесији, истиче да је рат против Србије „праведан“ и „свет“ (Novak [1948] 1986, 23-24).

С истом, ратоборном реториком наступа и љубљански бискуп др Антон Бонавентура Јеглић. Он, 11. августа 1914. године, након одржане црквене службе, пред словеначким војницима, држи ратнички говор, поред осталог, говорећи:

„Мужеви! Зове вас цар да оружјем у руци браните католичку Аустрију, нашу католичку царску породицу од заклетих непријатеља самог Исуса, присутног у сакраменту љубави. (...)“

Мужеви! Како узвишен, како свет, како Богу угодан је бој у који сте позвани!“ Говор војницима завршава речима да их је Бог дигао „у свети бој за предоброг цара, у казнени бој против несавјесних злочинаца“ (Novak [1948] 1986, 26).

С истом мржњом, која никако не иде са вером хришћанском, којом су се маскиракли, наступао је и сарајевски (врхбосански) надбискуп Јосип Стадлер. Његове присталице водиле су заведене римокатоличке и муслиманске масе у разарању и паљењу српске имовине, производећи и на тај начин у јавности такво расположење које у односу према Србима производи отворено непријатељство.

Његов помоћник (помоћних врхбосанског бискупа) др Иван Шарић на дан убиства престолонаследника Фердинанда испева песму, којом подстиче мржњу и освету према Србима. Бога позива, поетски и алегорички, да „грдној звијери и гујама суди“. Песма је објављена у штампи, али и засебно штампана и дељена народу пред црквама. И на тај начин „мобилисана“ је мржња против православних Срба. А кад је мржња овладала и кад је започела мобилизација за оружани рат, бискуп Шарић благосиља оружје војника римокатолика и муслимана у Сарајеву; подстиче борбени дух и призива Бога у помоћ за „свет“ и „праведан“ рат против непријатеља цара и краља, римокатоличке вере и „хрватске Босне“ (Novak [1948] 1986, 29-33).

На насиље којем су били изложени Срби после Сарајевског атентата, ипак, реагује један високи римокатолички прелат – фра Алојзије Мишић, бискуп у Мостару. Згрожен оним што се дешавало и по плану спроводило, и лично потрешен оним што се око њега збивало у Херцеговини, он је упозорио своју паству да се не да завести нељудским делима. Светштенству и пастви упућује посебну

посланицу у вези дешавања после сарајевског атентата, у којој, поред осталог, пише:

„Сазнали смо, ојађени у души, да су неки између вјернога стада минулих дана далеко се заборавили својих кршћанских дужности и дали се завести од објестне млађарије, који сију мржњу, немир и несклад, одвојили се од правога кршћанскога стада и убројили се у чету, којој није свето поштивати туђи иметак, те скојим у друштву околу по градовима у разним навратима револуционарно обилажаху и на штету ближњем поганским и управо дивљим начином куће разваљиваху, квар по трговини и по зградама велики проузроковаху“ (Novak [1948] 1986, 34).

Све време рата Ватикан је радио на томе да очува Аустро-Угарску; самим тим, био је против ратних циљева Србије (Дурковић – Јакшић 1990, 499).

Ватикан није могао да спречи победу Србије, и савезника, у рату; није могао ни да спречи стварање јужнословенске државе, у границама у којима је она створена. Али, и стварање те нове државе, Римокатоличка црква користи за остварење својих, увек присутних прозелитских намера. Након уједињења јужнословенских народа, надбискуп загребачки Антун Бауер, у име бискупа у новој држави, који су се састали у Загребу да се посаветују о пословима и потребама својих бискупија, пише писмо римском папи Бенедикту XV, извештавајући га о приликама у којима делује Римокатоличка црква у новој држави, у земљи где се, како то описује потоњи ревносни професор Православног богословског факултета у Београду Љубомир Дурковић – Јакшић, *joш пушила проливена српска крв за слободу*. Папа узвраћа писмом 12/25. августа 1919. године, износећи у свом одговору „заповед“ надбискупу и осталим бискупима на јужнословенским просторима „напокон да се постигне прежељни повратак несједињених цркви у средиште апостолског јединства“ (Дурковић – Јакшић 1990, 539).

Налаже се проверавање, превођење православних у римокатоличку веру.

АНТИДРЖАВНО ДЕЛОВАЊЕ РИМОКАТОЛИЧКЕ ЦРКВЕ

Римокатоличка црква потом ће радити на урушавању безбедности Југославије, односно на њеном разбијању. О томе сведоче и два архивска документа, која овде излажемо, о антијугословенском деловању Римокатоличке цркве међу школском децом и омладином.

А ту је и писмо једног бискупа о тамо какво (антијугословенско) расположење је било захватило хрватску школску младеж на острву Крк (ови документи се чувају се у Архиву Југославије, у Фонду Министарства просвете Краљевине Југославије).

Начелник Главног Ђенералштаба Војске Краљевине Југославије, на крају 1930. године, доставио је министру војске и морнарице Краљевине Југославије извештај о оснивању католичких друштава у Словенији, чији се чланови заветују да се неће примати службе у активној војсци. Препис овог извештаја Ђенералштабно одељење Министарства војске и морнарице Краљевине Југославије, на почетку 1931. године, доставља министру просвете Божидару Максимовићу.

У том извештају се каже:

„Главни Ђенералштаб добио је из свога извора под 29. децембром пр. године обавештење да су се почела у Словеначкој оснивати нека католичка друштва чији се чланови заветују да ни они, а ни чланови њихових породица неће бити резервни официри, нити се примати службе у активној војсци.

Целу ову акцију води католичко свештенство по добивеним упутствима из Рима, а према којима треба да се нарочита пажња обрати на подизање омладине, односно најмлађих генерација, са којима ови деструктивни елементи највише рачунају.

Према овоме обавештењу, свештеници треба да ову акцију воде путем црквених проповеди, приликом исповеди, по школама итд. Тако исто ови свештеници примају новчане помоћи из Италије које деле међу поједине породице, наводећи да је ово послао папа и да су на тај начин они ближи Италијанима но Србима.

Према овоме обавештењу, ова се акција води и по школама, где су већином сви учитељи верски затуцани, па су тако на дан 1. децембра пр.године управитељи школа у Словеначакој одржали говоре, не у ономе смислу како би требало учити овом приликом. У тим говорима је као из беде помињато где-где име Њ. В. Краља, а и то благодарећи само соколским друштвима, која су присуствовала овим свечаностима, а која су одушевљени поборници за југословенску идеју.

Због оваквог држања Сокола, начелници тамошњих општина наводно стављају у свој буџет врло бедне суме новца за соколство.

Према овоме обавештењу, соколска омладина, којој је Београд идеал, у свакој прилици показује своју патриотску одушевљеност, али је и очајна, јер види да су непријатељи наше државе, католици одани Риму и папи, остали и даље општински већници, учитељи, на

најважнијим местима државне управе итд., који са тих места убијају углед Југословенству и Соколу.

Према овоме обавештењу, у Словенији свесна омладина са жаљењем констатује да, докле се стање у Хрватској окреће ка Југословенству, дотле се у Словенији осећа падање Југословенства и јачање сепаратистичког духа.“

Испод преписа овог извештаја, пише да се он доставља „ради увиђаја и даље надлежности“, уз напомену да су о овом проблему извештени и министар унутрашњих послова и министар правде.

Писмо потписује министар војске и морнарице, почасни ађутант Њ. В. Краља, армијски ђенерал (својеручни потпис нечитак) (АЈ, 66, 86-254, 17. јануар 1931).

Годину дана касније, командант Јадранске дивизијске области редовним путем доставља министру војске и морнарице Краљевине Југославије представку о томе како римокатоличко свештенство и монаштво деструктивно, антијугословенски делује на ђаке основних школа и ученике фрањевачких гимназија. У том документу се каже:

„На повереној ми дивизијској територији постоји више основних школа милосрдних сестара, а на Широком Брегу и фрањевачка гимназија. Ове школе утичу врло јако на васпитање младежи хрватског дела народа ових крајева. Уверио сам се у више махова, што је и опште познато, да је безмало целокупно католичко свештенство на повереној ми дивизијској територији крајње нерасположено према данашњем државном уређењу и да у томе смислу веома активно делује и у народу. Није потребно никакво нарочито напомињање да и настава у њиховим школама није по програму предавања на државним школама, те деца која ове школе свршавају остају целога свога века племенски и верски фанатици. Примера за ово има доста међу највишим државним чиновницима овде.

Како, међутим, број деце која похађају ове фрањевачке школе бива из дана у дан све већи и већи, тако да је број хрватске деце у државним основним школама незнатан, ако у месту постоји таква фрањевачка или часних сестара школа, то је и деструктивни рад ових школа из дана у дан све обимнији и опаснији. Зато, да би се смањио број деце која ове школе похађају, потребно је да се ове школе прогласе за приватне, а за прелаз на државну школу да је потребно да се положи свршени разред и на државној школи. Ова би мера посигурно смањила број деце која ове школе похађају, а које су крајње штетне по васпитање наше младежи.“

Министар војске и морнарице армијски ђенерал Драг. Ж. Стојановић овај извештај, у препису, доставља министру просвете др Драгутину Којићу, уз напомену да се командант Друге армијске области и начелник Главног ђенералштаба, спроводећи поднету представку, „слажу са мишљењем команданта Јадранске дивизијске области“.

Након тога, министар војни напомиње и захтева: „Пошто се слажем са мишљењем потчињених ми команданата, част ми је, господине Министре, умолити Вас за даљу надлежност по предњој представци команданта Јадранске дивизијске области“ (АЈ, 66, 86-254, 12. јануар 1932).

ДЕМОНСТРАЦИЈЕ ПРОТИВ ДЕЛОВАЊА РИМОКАТОЛИЧКЕ ЦРКВЕ

Такво деловање Римокатоличке цркве изазивало је и реакцију код младежи у Хрватској, бар код оне омладине која је следила идеје и циљеве соколских друштава. То се увиђа и из писма бискупа крчког Јосипа др Сребрнића, које он са острва Крк, из града Крк (на Јадранском мору), 2. децембра 1932. године пише министру просвете Краљевине Југославије др Раденку Станковићу. Бискуп се жали на демонстрације школске младежи у Крку на навечерје прославе Дана уједињења јужнословенских народа. Самим тим што се демонстрирало у Бискупској улици – где се налазе Столна црква, црква Св. Квирина и Бискупски двор – и узвикивало „slava Tyrš“, могло се закључити да се на тај начин демонстрирало против тадашњег делавања Римокатоличке цркве.

Тирш (*Friedrich Emmanuel Tirsch – Miroslav Tyrš*), којем се клицало, један је од двојице оснивача чешке гимнастичке организације Сокол. А, како се видело и из овде приложеног писма начелника Главног ђенералштаба Војске Краљевине Југославије, соколска друштва била су одушевљени поборници југословенске идеје.

Бискуп крчки пише југословенском министру просвете:

„Господине министре, слободан сам замолити Вас да благоизволите узети на знање колико слиједи: државни благодан нашега Уједињења² благодан је свих држављана мио и драг, то је благодан наших најљепших заједничких домољубних осјећаја.

² Мисли на навечерје претходног дана, 1. децембар, када се обележавао дан уједињења (1918) Срба, Хрвата и Словенаца под један државни кров.

Тако би морало барем да буде. Али, на жалост, томе није тако у Крку, гдје се мирно допушта да на предвечерје нашега благодана женска и мушка школска младеж, већ у поодмаклој ноћи (након 20^h), у поворци хода по улицама, вичући разне повике и поклике. На жалост, ти су повици и поклици у Бискупској улици у Крку такве нарави да узбуђују у нама, мјесто домољубних чустава, само чувства оправданог огорчења. Не чује се – а то исто се опажало код исте пригоде и прошле године – повика Богу у славу, у славу наше отаџбине, у славу Краља Александра, Краљице Марије, Краљевског дома, него се чују повици посве других, а међу осталим и непрестани повици „slava Turšu“, као да је државни благодан нашег уједињења рођендан Turša и уведен за његову глорификацију, повише се демонстрира са звиждањем...

То се, дакле, десило прекиноћ, као и истом пригодом прошле године, баш у Бискупској улици, где се редају Столна црква, црква Св. Квирина, Бискупски двор, дакле, зграде посвећене Богу и штовању наших вјерских светиња.

Тко је Турш? Ми у њему гледамо, према изводима самих бројних соколских писаца, поборника материјалистичког атеизма и натуралистично рационалистичког одгојног система. Викати по улицама „slava Turšu“ увреда је не само за свакога доброга католика, него за свакога човјека који још вјерује у Бога, али викати „slava Turšu“ пред храмом Божјим и Бискупским двором, те ондје демонстрације уприличавати са звиждањем, права је и простачка провокација.

Ја против тога најодлучније просвједујем: државни благодани нијесу одређени зато да се вјерска сношљивост по улицама гази и то од школске младежи, коју би требало у смислу школских закона баш за поштену грађанску трпељивост одгајати; нијесу одређени да се грађани католичке вјероисповјести од исте школске младежи јавно по улицама горњим поклицима вријеђају; а најмање да се опет од исте школске младежи баш пред самим храмом и мојим двором врше, како смо прекиноћ чули, демонстрације са звиждањем и повицима „slava Turšu“, који је свој одгојни рад усмјерио против Цркве и Бога.

Слодобан сам такођер питати Вас, господине министре, да ли спада у морално-националан одгој мушке и женске школске младежи то што се у Крку запажа: да она демонстрира и провоцира, неметано, у ноћно доба, на улици и то баш у вези са државним благоданима?

Уједно Вас молим да у Крку учините ред, те да запријечите једном за увјек профанирање државних благодана, еда буду грађани знали да државни благодани нијесу пригода за демонстрације и провокације, него да су посвећени домовини и успомени оних који се с Божјом помоћу за домовину несебично жртвовали и за њу се жртвују“ (АЈ, 66, 86-254, 2. децембар 1932).

ГЕНОЦИД И ПРОЗЕЛИТИЗАМ

Резултати антијугословенских, нецивилизацијских и прозелитистичких акција видеће се, у изузетно трагичном издању, посебно у току Другог светског рата, када је на великом подручју дотадашње Краљевине Југославије проглашена клерофашистичка Независна Држава Хрватска, где је, под хрватским усташким властима, спровођен геноцид над Србима, Јеврејима и Ромима.

Римокатоличка црква користила је стање рата, односно предузети геноцид од хрватских усташа над Србима за ширење свог утицаја на том подручју и, поново, за превођење првославних у римокатоличку веру. О томе недвосмислено сведочи и један акт Конгрегације за Источну цркву у Риму, од 17. јула 1941. године, који је упућен загребачком надбискупу Алојзију Степинцу, као председнику конференције хрватских бискупа, а којим се поручује да Ватикан очекује велике успехе „на обраћању неједињених (тј. православних Срба у Хрватској) у покорност папи“. Истовремено, исказује се и захвалност загребачком надбискупу на успесима у дотадашњој његовој акцији на покатоличавању Срба. Надбискуп и бискупи подстичу се да наставе свој рад у започетом правцу, како се каже, „пошто сада постоје толике наде за обраћање несједињених“.

Акт је састављен у Риму након посете хрватског усташког поглавника Анте Павелића римском папи, у вечерњим сатима, 18. маја 1941. године, када је српски народ на подручју НДХ био стављен ван закона, када су већ увелико започета масовна убијања Срба (Јањић 2022, 430).

Папа Пије XII примо је најпре Павелића насамом, а сат и по касније и његову пратњу, све, наводно у чисто приватној, неполитичкој форми (Илић 1995, 363). Међутим, о значају тог сусрета говори и чињеница да је о њему Ватикан објавио чак 10-так докумената, а да опет није све објављено (Илић 1995, 356).

Објављена ватиканска документа о овој аудијенцији су штура и уопштена, тако да само делимично могу задовољити научну и сваку другу радозналост. Зато се код истраживача неминовно

намеће утисак да је ту много шта прећутано или је пре објављивања „фризирано“.

Монсињор М. Монтини, из ватиканског Државног секретаријата, у својој белешци о овом сусрету, који је и за Павелића и за Пија XII био значајан, оставља забележених само шест уопштених реченица. Бележи да је папа Пије XII „одмах почео да говори о својој љубави према хрватском народу, чија су му оданост и искрено католичко осећање добро познати“. А што се тиче Павелића, бележи да је „отворено неколико пута пружио уверавање да хрватски народ жели читаво своје владање и законодавство да инспирише католичанством“ (Илић 1995, 363).

Након овог сусрета, настављен је геноцид на подручју НДХ, али и појачана активност на превођењу православних Срба у римокатоличку веру (Јањић 2022, 430-431).

ЗАКЉУЧАК

Римокатоличка црква није могла да спречи стварање државе јужнословенских народа. Али, прилагођавајући се новим околностима, користи је за своје презелитистичке намере. Убрзо по стварању јужнословенске државе, папа издаје „заповед“ надбискупу и осталим бискупима на подручју ове нове државе да раде на томе „напокон да се постигне прежељни повратак несједињених цркви у средиште апостолског јединства“. Да се православни преводе у римокатоличку веру.

Поред такве активности, Римокатоличка црква ради и на стварању антијугословенског расположења, посебно међу школском децом и омладином, о чему сведоче овде објављени документи. Тиме она показује трајност својих циљева, односно намеру да ствара поборнике њене политике (не вере). Позивањем припадника новооснованих католичких друштава да се ни они, ни чланови њихових породица не прихватају да буду резервни официри, нити да се примају службе у активној војсци Југославије; као и ангажовањем римокатоличког свештенства да се у школама ствара нерасположење према тадашњем државном уређењу, урушавала се безбедност Југославије. Урушавањем безбедности државе, у крајњем исходу, урушава се сама држава.

Своје намере и свој однос према југословенској држави Римокатоличка црква јасно је демонстрирала нарочито у Другом светском рату, показујући благонаклон однос према Независној Држави Хрватској, створеној на тлу окупиране Југославије. Док се на

подручју ове клерофашистичке државне творевине спроводи геноцид над српским народом, Ватикан одаје захвалност загребачком надбискупу на успесима у дотадашњој акцији покатоличавања Срба, и још то подстиче с поруком да очекује велике успехе „на обраћању неуједињених у покорност папи“.

ЛИТЕРАТУРА

- Архив Југославије, Фонд Министарства просвете: Министарство војске и морнарице Краљевине Југославије, Генералштабно одељење, Пов. Ђ. Об. Бр. 99, 17. јануара 1931. г. у Београду; Министарство просвете Краљевине Југославије, Опште одељење, 23. јануара 1931. у Београду, П. пов. број 30; Министарство војске и морнарице Краљевине Југославије, Генералштабно одељење, Пов. Ђ. Об. Бр. 99, 12. јануара 1932. г. у Београду; Министарство просвете Краљевине Југославије, Опште одељење, 15. јануара 1932. у Београду, П. пов. број 31; АЈ, 66, 86-254.
- Дедијер, Владимир. 1973. „Нова држава у међународним односима“, у: Иван Божић, Сима Ћирковић, Милорад Екмечић, Владимир Дедијер, *Историја Југославије*, друго издање, „Просвета“, Београд.
- Димић, Љубодраг. 2001. *Историја српске државности*, књига III, *Србија у Југославији*, Српска академија наука и уметности, огранак у Новом Саду. „Беседа“, издавачка установа Православне епархије бачке. Друштво историчара Јужнобачког и Сремског округа, Нови Сад.
- Дурковић – Јакшић, Љубомир. 1990. *Србија и Ватикан 1804-1918*, Српска православна епархија жичка и Српска православна епископија шумадијска, Краљево – Крагујевац.
- Живојиновић, Драгољуб Р. 1978. *Ватикан и Први светски рат 1914-1918*, „Народна књига“ – Београд, „Обод“ – Цетиње.
- Илић, Предраг. 1995. *Ватикан и слом Југославије у Другом светском рату*, „Графомаркет“, Београд.
- Јањић, Јован. 2022. „Страдање Српске православне цркве у Другом светском рату, у геополитичком контексту“, у: *Историја као инструмент геополитике*, зборник радова са међународне научне конференције одржане у Београду 14-15. марта 2022. године, приредио Зоран Милошевић, Институт за политичке студије, Београд.

- Јовановић, Владимир.2005а. „Министарски савет 22. новембар/5. децембар 1914 – 10/23. јун 1917, Влада Николе Пашића“, у: *Владе Србије (1805-2005)*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Јовановић, Владимир. 2005б. „Министарски савет 10/23. јун 1917 – 10/23. март 1918, Влада Николе Пашића“, у: *Владе Србије (1805-2005)*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Јовановић, Владимир.2005в. „Министарски савет 10/23. март – 3/16. новембар 1918, Влада Николе Пашића“, у: *Владе Србије (1805-2005)*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Стругар, Владо. 2010.*Владар Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца*, Српска књижевна задруга, Београд.
- Ђоровић, Владимир.1986.*Историја Југославије*, „Народно дело“, Београд, 1933.
- Novak, Viktor. [1948]1986. *Magnum Crimen: pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj*, Zagreb; reprint: „Nova knjiga“, Beograd.

Jovan Janjić

Institute for Political Studies, Belgrade

THE COLLAPSE OF YUGOSLAV SAFETY BY ACTIONS OF ROMAN CATHOLIC CHURCH

Resume

Roman Catholic church had protector and carrier of its religion in Austro-Hungarian Monarchy. Because of that blessed, urged and encouraged the war against Serbia in 1914. In that way was against the constituting of Yugoslav state in part of ethnic space of South Slavic nations who then were under the authority of Hazburg Monarchy. Yet accepted reality of constituting single Yugoslav state, but as it can be seen in archival documents which were originally published here-with its activities aimed to collapse Yugoslav safety among school children and the youth.

Such operation of Roman Catholic church, however provoked reactions of the youth, what can be seen in one letter of Bishop Krcki MD Josip Srebrenic to the Minister of education in the Kingdom of Yugoslavia MD Radenku Stankovicu in which he compalined on demonstrations of the school youth in Krk in Bishop street in the evening when was celebrated the day for unification of Yugoslav nations, 1932.

Keywords: Roman Catholic church, Serbia, Autro-Hungarian Monarchy, Yugoslavia, war, genocide, proselytism.